

Kritika helyett

Szabályos, a kritika szempontjainak megfelelő írás csak úgy szület, ha történik valami a színházban, a színpadon, a színészen, a mézőben, amiről lehet írni. Ha színházat csinál egy ember, és egy másik azt nézi. Peter Brook Üres tér című írásának első mondatáról szól. Van egy ember (a kiválasztott), aki át-megy az üres térben, s van egy másik (a kiválasztott), aki ezt nézi. megszülethet a színház. Történelem lehet. Ha mindezek a momentumok negatív előjelet kapnak, akkor nem szület meg semmi. Akkor a kritikus sem kritikus, a kritika sem kritika.

Május 16-án, az Antigoné című előadás a Kisszínházban ment. A sophokleszi remekművet bitoló agyak és kezek nem áldoztak Thália oltárán. A dilettantizmus, a gondolati, erkölcsi, etikai zárzavar nem értékelhető. Ez nem volt aktuális üzenet, mert a két és fél ezer évvel ezelőtti antik kor írásos dokumentumaként létező műalkotás ott és akkor érvényesnek itt és mostra lefordítása ebben az esetben nem érinti a XX. század emberét. Jelenkorunk politikai, erkölcsi, etikai barbarizmusának primitív kigondolói, középszerű megvalósítói, haláltánc, megtört szívű és tekintetű elszívődőket vértanúhalálra — apokalipszis; a világegés abszolút érvényű valósága. Összetettsége, kegyetlenségével fogva nem merevíthető szimpla dogmává, erkölcsi tétellé. Az archaikus idő első konkvizitátorainak, első konszolidátorainak, első másikat gondolkodóinak és első „háza utólagos bölcsenek” jelenidejű tüneti kezelés megmosolyogató; gondolatosságában és eszközeiben amatőr. A május 16-ra időzített bemutató nem tettértékű, mint hírelték. Június 16-án százezrek zárandokúja tettértékű lesz; a rombolás és újratemtés gigászi küzdelmének e minőségi fordulópontja csakis egy minőséget produkáló in memoriam-gesztussal lenne üdvözölhető. Ellenkező eset-

Olasz Ágnes (Antigone), Zámbo Lilla (Izsméné), Kátó Sándor, Both András, Flórián Antal (A thébai vének kora)

ben többet árt az ügynek, mint használni.

Nem színház, antiszínház ez, mert ellene dolgozik mindenféle művészi hatáskor. Tökéletesen lerombolja a színházi alapkövetelmények rendszerét. A tankonvonulásától dühöngő színpadon „megdőböntö” látványok sorozata tárul a néző elé. A központi párt-székhez sematizált háttérrel előtti (mely a végén kártyavárként omlik össze), szocreál munkások (összes realitásvilággal: kalapács, bankancs stb.) fáradoznak az újjaépítésen. A szegény fantáziával mozgott, és elenyésző funkciójú tömegszeme láttára zajlik a „cselkémény. A görög drámák sajátossága, hogy mindent az alakok elbeszéléséből, belső konfliktusokból jellemel determinált kivetüléséből tudunk meg. A néző mostani kivetülésével szemben azonos roppant furcsa. A színészvezetés hiányosságai adódóan bugyuta, ténytova a kórus, agyalagylat a hírnök; a sophokleszi archetipusokat jellem nélkülivé alakítják, üresjá-

tokkal küszködnek a tévedésbe ejtett és mélyen a saját színvonaluk alatt teljesítő színészek. Mivel nincsenek élő médiumok, amelyek közvetíthetők és vehetővé válnának, a néző figyelme a tárgyra tereledik. A misztikus csordogáló kűttől, a Korvin tér macskakövé, az élet fáján, a rácsos süllyesztőgödörökön, a konszolidátor glóriáján keresztül a külön is hangsúlyozott 301-es parcella kövéig — itt minden összezsúfolódott...

Szemünket lesütjük, s érezzük a veszélyt. Veszélybe került most mindaz, így az évad végén, ami keserves, de lelkes munkával elindult szeptemberben. A Mohács, az Arbat gyermekei, a Büntetések — minden kérdőjellel együtt — másfajta színházi törekvés jegyében fogantak; újszerűségük, gondolatosságuk és frissességük miatt számíthatnak a „progresszív” minősítésre. Az oly nehezen megnyerhető néző bizalmat ilyen „mestervonalással” rombolni: bűn.

Nagy Márta

Csodálkozni tilos!

Barátaim és kollégáim tudják, hosszú éveken át arra a kérdésre, hogy „mi lennénél szívesen, ha nem középiskolai tanár végzettségű újságíró”, mindig azt válaszoltam, hogy építész. A vonzalmat e pálya iránt csak növelte, hogy idestova másfél évtizede igyekszem laikus lelkesedésemet legalább annyira megalapozni, hogy az olvasóval is megérthessem, mi múlik egy épület, egy ujjonnan formálódó vagy alakuló városrésztervezőjén, s mi nem... Szóval, iparkodtam a magam építészeti kulturáltságát megteremtteni, hogy az újságírás áttételével, használjak a kulturáltságnak általában. Nem tudom, sikerült-e? Azt azonban tudom, hogy most már nem szeretnék — még feltételes módon sem — építész lenni.

Nem kívánnék például azoknak a tervezőknek a helyében lenni, akik nyilván legjobb szakmai tudásuk és lelkiismeretük, valamint nemzeti ügyszeretetéük folytán, részt vettek a budapesti Nemzeti Színház tavalyi helykielölési tervpályázatán. Nem szívesen venném tudomásul az ő helyükben, hogy egy, végeredményét tekintve, enyhén szólva furcsán zárult pályázatba hétéket, hónapokat öltem bele az életemből, s aztán megtörténhet velem, magyar építész, hogy kiderül: nem tudok olvasni. Márpedig így járhattak a pályá-

zók, akik a hely kijelölésére szegődtek, és nem a leendő színház építészeti megformálására, aztán mégis azt olvashatták a zsűrielnök nyilatkozatában (Magyar Nemzet, 1988. december 6.): „Sok alacsony színvonalú, építészeti nem eléggé kiértékelt mű érkezett... 78 érvényes, bírálható terv közül választott a zsűri, megkísérelve megtalálni a legjobbat, s — félreértések elkerülése végett — nem a Nemzeti helyét.”

Aztán azt sem venném jó néven, hogy ugyan az Engels teret tartotta esélyesnek a szakma — a legtöbb terv is oda készült —, a zsűri mégis két másik színhelyet díjazott kiemelten és hangsúlyosan. Majd pedig a Fővárosi Tanács — kifizetve a nyerteseknek hárommillió forintot — megícsásk az Engels térre — s még a Vára — voksolt. (Csak hogy az „oda tervezők” a díjazásból jórészt kirekesztettek.)

Nem csodálkozni — ha pályázó építész volt — az az, hogy az eredményhozatalkor a 4 ezer 700 közönségsvázlatot, ugyan nem vették figyelembe (megozsálást nem is hozták nyilvánosságra!), most azonban, az épület megtervezésére kiírt és május 16-án, kedden kihirdetett újabb tervpályázat indokolásában az található, hogy az egyik lehetséges helyszín azért az Engels tér, mert az kaptam anno a legtöbb közönségsvázlatot.

En már semmin sem csodálkozni, ha magyar építész lennék. A második forduló újabb tervpályázat szívhez szóló mellékszövegein („a pályázat minden, magától magyarnak valló építész előtt nyitott, bárhol éljen is a világban; 152 éves adóságot kell az országnak vég-re rendeznie; vagy — most építjük fel a Nemzetet, vagy soha stb. — ld. szerdai napilapok!) éppúgy nem lepődnek meg, mint azon sem, hogy volt miniszterem, aki nekem ez idő szerint a Bécs-Budapest világiállítás (?) kormánybiztosként, akadémiai doktori tisztség, megbírást kapott az új pályázat zsűrielnöki tisztére is. (Ha nem lesz világiállítás, megvan a Nemzeti újabb, Szinetár-utód kormánybiztos.)

Talán csak amiatt szívnam egy kissé a fogam, hogy őt hónapba telt, mire ez az újabb kiírás megszövegeztetett, s nekem, ha pályázni, csak ugyanennyi időm volna a borítékom postázásáig. De abban a borítékban már benne kellene ám lennie a tervcsomag, mely az én Nemzeti-elképzelésemet részletezi! („A színház közvetlen funkcionális igényeit szolgáló helyiségeken túl az épületben, vagy ahhoz kapcsolódóan, üzleteket és vendéglátóhelyeket is el kell helyezni; a pályázók az épített környezet színvonalát és a színházi funkció elsődlegessége mellett, ezekre szá-

Fegyveres örök vigyázzák a tételeket

Kizárható, hogy a hétfőn kezdődő közös érettségi-felvételi írásbeli tételsoport a vizsga kezdete előtt illetéktelen kezébe jutnak — erről tájékoztatták a Művelődési Minisztériumban az MTI munkatársait.

Miként elmondták, ezeket a tételeket eleve másként készítették és kezelik, mint az érettségi feladatsorokat. Nyolc-tíz féle, különböző tételsoport tartalmaznak azok a lezárt, lepecsételt borítékok, amelyekből az arra megbízottak húzzák ki a számukra is ismeretlen „éles” tételeket. E borítékok rendkívül biztonságos őrzés után, páncezállásukban kerülnek az Országos Felvételi Irodához. A Levéltár várbeli épületében — ahol jelenleg is vannak a dokumentumok — fegyveres örök vigyázzák a tételeket, s egyetlen nyomdász végzi sokszorosításukat. A feladatsorokat a hét végén — ugyancsak páncezállásba zárva — juttatják el a megyei megbízottak közreműködésével a hétfőn kezdődő írásbeli vizsgák helyszíneire, 19 vidéki városba, illetve a fővárosba, a Budapesti Műszaki Egyetemre, ahol csak a vizsga előtti pillanatokban bontják ki. Amennyiben azonban hétfő reggelig, illetve a helyszínekről olyan konkrét jelzés érkezik, hogy a tételsoportokkal kapcsolatban bármilyen rendellenesség tapasztalható, a vizsgákat leállítják, és más tételekkel pótlófelvételt tartanak. A hírszélselekkel ellentétben, egyelőre ilyen észrevétel sehol sem érkezett.

A Művelődési Minisztériumban elmondták: továbbá, hogy a hétfői és keddi közös érettségi-felvételi írásbeli vizsgákon — matematikából, fizikából, biológiából és kémiából — mintegy húsz ezer diák írt, összesen 41 374 dolgozatot. A többi tárgyból a központi írásbeli június 22-23-án lesznek, a szóbeli felvételük ezután kezdődnek.

Hallgatók nemzedék

Magyarország ma a nagy ébredés korszakát éli — értesülők helyzetünkről egy tudós amerikaiótól. Hamarjában azt sem tudnám megmondani, melyik magyar nyelvű rádióállomás közvetítette eme bölcsességet, bár nem is különösebben lényeges, hiszen ma együttérző érdeklődéssel figyelnek bennünket; valamennyien. Legalábbis ezt hallom mindenfelől. Szóval, ébredezünk évtizedes dermedtségünkkel, s tán még az eddig csúf varangyos béka képében rejtőzködő királyfit is reméljük, aki például azt a néhány milliárd dolláros adósságunkat kifizetné, szigorúan mellényzsebből. Már amennyiben ez beilleik a mese-képbe. Tehát álmodzók lettünk, pont most, amikor korábban elképzelhetetlen vágyaink teljesülésbe mentek át? Tartok tőle, ha így lenne, sem lenne meglepő. Részben azért, mert ami velünk az utóbbi egy évben történik, annak legfőbb jellemzője a váratlanság, megértesítés. A ki-gondolta-volna döbbenete ül az arcokon, legyen az illető főn vagy köztünk. Régi, tapasztalt szövegelői menekülnek személyes használatú sáncok mögé, melynek hitbéli oszlopait az elfogyasztott alkohol támasztja. Tavaly egész nyáron másról sem lehetett hallani, mint a biztosan közelítő kísérétről, amely ugye egyszer már megjelent, ama bizonyos októberben... Hogy félelmünkben vagy öngesztesítésük erősítésére használták ezt a mumust jó uraink — homály. Mindenesetre a kísérlet (melyről utóbb megtudtuk, hogy népfölkelés!) elmaradt, a hatalmasságok önmérsékletével együtt. Akik érdekelt, fölidézheti a fenyegetőzést fehérterrorról, egyháztól, szilárd elhatározásról vízlepcsőgyűben, egészen a megalapozott gyógyszeráremelésig. Aztán fél év se telt, és rossz kedvünk telét a remény nap-sütése fújta szét? Aligha.

És nem csak a gazdaság — mondják — siralmas állapotáért. Nem is csupán korábbi testvérországok sovén inulatai okán. Sőt tán az ózonnapjzson támadt lyuk sem igazán indokolja bizonytalan közvélekedésünk. Sokkal inkább idevág a közéleti szereplők, sőt közép- és főszereplők eddigi tevékenységének és mai nézeteinek általános tisztázatlansága. Miért higgyem el róla, hogy reformpárti, amikor világ életében a hatalmi apparátus tagja volt, annak összes kiváltságait élvezve? Miért higgyek neki, amikor ő csak veszi a változásokat? Eddig csak fölfelé igazodott, oldalra figyelmeztet, most el kéne hinni, hogy nem csupán kényszerből, önvédelemből történik velem, sőt velünk! Ebben a jól ismert, régtől fogva Pol-Pot-országgyűlésünkben évtizedekig Rend volt, Nyugalom volt, ideológiai fegyelem volt, és politikapötölék az igazi helyett. Meg egy Gazda, hogy el ne felejtsem, akinek megbízható hűségű alattvalói (de hányan!) örököltek a mindennapjainkon. Afféle érted jöttünk, Elvtárs, nem ellened stílusban. Most bezeg mindenki reformpárti — vezényszóra. Vagy hallgat — vezényszóra várva?!

Milyen érdekes, de nem hallani önmarcangoló, saját felelőséget kutató, az ország jelenlegi helyzetéért önmagukat hibáztató nyilvános fórumokról, taggyűlésekről. Régi dicsőségünk hírnökei és kovácsai, az aczélos bajnokok, az utóbbi években már „szólgálnak” mondott pártunk derek hatalmasságai — mind-mind hallgatnak előéletükről. Pedig talán mégis volt, elvégre, kellett lennie! Itt élnek velünk, most már saját autóján járnak, csak olyan hallgatók, éppen mikor róluk lenne szó. Róluk, akik a szétszűszás, belső megosztottság, eszmi bizonytalanság állapotába juttatták a pártot, noha folyvást szavaltak elkötelezettségükről. Persze, végül is hűségesek voltak ők mindig is, mikor kihez kellett. Az ötvenes években buzgó népnázók, na persze, szigorúan a néptömegek, sőt a szocializmus érdekében, ki civilben, más a Cég kötelekében, később, hogy változtak az idők, az új posztokon. És megtalálták a lakájokat, akik elhitették (ő, szemfogatógó együgyűség), hogy így kell ennek lennie. Aki kilógott a sorból, az megnezhetette magát. Rend volt, és kihirdetett munkáshatalom. Meg józú butaság, olyan egyenletes. Megbíható apparátusemberek százai szervezték az ünnepeket, adományozták a kitérteket, elvégre, ha már egyszer kitalálták a vándorzászlót, át is kell adni... Aztán mostan meg, ugye, belekerültünk, sőt még nem is vagyunk az alján. De felelősök, személyesen magukat hibáztató vezetők, azok sehol. Lehet, mindez rendjén van? Folyvást jelenidőben élő ország lennénk, ahol mindig mindent folyton újrakezdenek, s legfőképpen néhány közsa lelku poeta turkál a régmúltban? Ha így lenne, sem jól lenne, mert újralfelfedezett példaképünk, Európa esetében sem így van. Ott igenis van történelem, amit nem kell folyton újrírni, de még azt a helyzetet is sikerült nekik elkerülni, ami bennünket éppen most kísért, hogy tán be kellene szüntetni vállalható tananyag hiányában a történelemértékesítést? Nem, nekik a történelem azért fontos, hogy tanuljanak belőle, s kevésbé éppen ügyeletes Vezérük fényes tetteit bekeretezni általa. Ha tehát ezredéves nemzetünk történelme során, ki tudja, már hányadszor, de ismét megkíséréljük a bekapcsolódást az Európa-áramkörbe, úgy engedhetetlen az 1945-től napjainkig tartó, országos és helyi útszakasz tárgyilagossá áttekintése.

Sokunk szerint mifelénk itt, a Tiszatájon, még tovább is tetézték a társadalmi haladás akadályait, elnyomva minden különvéleményt. Ezért azt is elemezni kell, megynék és annak székhelye — a napfény városa — miért nem élt a többször kínáló megújulási lehetőséggel, miért hogy még az országoshoz képest is lemaradtunk közéletit tisztaságban, politikai nyilvánosságban, uram bocsá, demokráciában!? Egy ilyen feltételezeten tisztességes számvetés csak akkor hat, ha nyilvánosságra kerül, sőt oda készül, és nyomában politikai erjedés támad. Elkészítései társadalomkutatók feladata, felhasználása politikai küzdelem, de — megkerülni lehet! Ellenkező esetben a mondott hosszú ébredés helyett riadalom támad, s bizonytalan homály, hogy hová is jutottunk?!

Tráser László

Építészalkávia a Nemzeti körül

Mármost, annyit a leglaikusabb olvasó is sejt, hogy ha egy építész mögött nincsenek hivatalosan is alkalmaszható tervezőteamek, ha nem dolgozhat „négyekkel”, öt hónap lehetetlenül rövid idő egy ilyen feladat megoldására. (Mert hogy építészünk legtöbbjének azért még van kenyéradó munkahelye is, ahol ugyancsak illik az adott penzumot teljesíteni.) Ebben a házszabam legfeljebb az vizagztalna, hogy a pályamunkámat elbíráló zsűrinek közel két hónap hagyaték felelősségteljes munkája elvégzésére. (Igaz, ők szakértőket is bevonhatnak, s elgondolható: nem a saját zsebükre...)

S ha már mindeme nemcsodálni valón túl is lennék, még mindig maradna egy: ha ugyanis a megadott két helyszínt (a Várat és az Engels teret) valami okból és valamely testület utóbb mégsem tartaná nyerveknek, az nem először fordulna elő a Nemzeti-pályázat hazai történetében.

Ráadásul a „ha most nem, akkor soha” zsarolásában ott egy, mostanában Béccsel összefüggésben oly sokszor emlegetett évszám is: az 1995-ös esztendőé!... Ha tehát nekem — magyar építésznek — egy akkora biztosan felépülő színház kellene megterveznem, inkább elmennék magyar újságíróra...

Pály Katalin